

**ÖZNEL VE BİREYSEL BÜTÜNLÜĞÜ YAKALAMA VE EVRENSEL
FEMİNİZME ULAŞMA ÇABASI OLARAK DORIS LESSİNG'İN
ÖTEKİ KADIN ADLI ÖYKÜSÜ**

Abdulhalim AYDIN¹

Özet

Lessing'in sanat estetiğini oluşturan öğelerin başında feminist bir tutum ile varoluşsal bütünlüğü yakalama çabası gelir. Onun feminizmi, moda hareket olarak popülist feminizmin ötesinde konumlanır. Kendine özgü bir feminist tutum belirlemiş olan yazar, sahici bir yaklaşımla “kadın hakları savunuculuğu”nu ön plana çıkarır. Yazarın öznel benlik ve bireysel bütünlük arayışı ise, *varoluşsal kimlik oluşturma* gibi bir referans çerçevesi etrafında kümelenir. Çoğu öyküsünde bireyin, ama çoğunlukla da kadının dayatılmış model rollerin dışına çıkarak *kendilik* mücadelesine yer verdiğini görürüz. Bu mücadele öznel, bireysel ve cinsel kimliğinin bir şekilde farkına varan kahramanlarının varoluşsal bütünlüğü inşa, yeniden kurma veya korumaları şeklinde özetlenebilir. Bu tavır onları, bir yandan geleneksel normların dışına taşırken, biryandan da evrensele ulaştırır. Ele aldığımız *Öteki Kadın* adlı öyküde de yazarın benzer tutumuna tanık oluruz. Ataerkil kuralların egemen olduğu bir ailede büyüyen Rose'un annesini kaybetmesiyle başlayan bireyleşme süreci; absürt duygusu, varlığın anlamsızlaşması, yaşamın değersizliği, kendine yabancılaşma, paradoksal ve tutarsız tutumlar gibi aşamalardan geçer.

Anahtar Sözcükler: Doris Lessing, Öteki Kadın, feminizm, egzistansiyalizm, bireyleşme

**THE OTHER WOMAN BY DORIS LESSING AS AN ENDEAVOR TO REACH
UNIVERSAL FEMINISM AND TO ESTABLISH SUBJECTIVE AND
INDIVIDUAL INTEGRITY**

Abstract

Feminist approach and the endeavor to reach existential integrity are the two basic elements comprising Lessing's aesthetics. Her feminism is located beyond populist feminism as a fashion trend. With a unique feminist approach, she emphasizes 'the

¹ Prof. Dr. Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü.
halimaydin@gmail.com

women rights' with a realistic attitude. Author's search for subjective identity and individual integrity is formed around *establishing existentialist identity* structure. In most of her stories, the reader witnesses the struggle of the individual- mostly women- to become 'self' despite the role imposed upon. This struggle can be summarized as establishing and reestablishing of the character's subjective, individual and sexual identities by realization process. The subject of this study *The Other Woman* represents a similar attitude. Starting with her mother's death, the individualization process of Rose – born in a patriarchal society and family- passes through absurdity feeling, existence's becoming meaningless, the depreciation of life, self-alienation, paradoxical and inconsistent attitudes.

Keywords: Doris Lessing, The Other Woman, feminism, existentialism, individualization

Giriş

Nobel edebiyat ödülü sahibi Doris Lessing'in siyasi düşünceleri sosyalizm, toplumsal düşünceleri feminizm ve felsefi düşünceleri de bu ikisinden beslenen varoluşçuluk üzerine kurulmuş diyebiliriz. Hemen belirtmeli ki, yazarın bu temel referans kaynakları tarihsel anlamda bildiğimiz sosyalizm, feminizm ve egzistansiyalizmle bire bir örtüşmez. O, renkli hayat tecrübesiyle edindiği kazanımları bu üçlü kaynakla yeniden bağdaştırarak ortaya koymuş, deyim yerindeyse, “**kendine özgü**” bir siyasi, sosyal ve felsefi perspektif geliştirmiş. Onun bu perspektifini farklılaştıran asıl unsur ise evrensel değerleri öncelmesi ve aksaklığa uğramayan özgürlük düşüncesidir. Bu durumda, yazarın gerek dünya görüşü gerekse sanatsal estetiği tam anlamıyla yukarıda saydığımız referans kaynaklarının çerçevesine sığmaz; dışına taşar. Böylece, Lessing feministlerin beklediği anlamda feminist olmadığını ısrarla vurgulayarak tepkilerini çekmiş, zaman zaman teorik sosyalizmle bağdaşmayan görüşler savunmuş ve aynı şekilde bireyin varoluşsal mücadelesini egzistansiyalistlerin katı programının dışında ele almıştır. Tüm bu söylem ve tavırlarında belirleyici olan başat öge evrensel değerlere sürekli gönderme yapan bireysel ve toplumsal koşulların kucaklayan bir “**gerçekçilik**” hatta “**toplumcu gerçekçilik**” tutkusudur.

Lessing'in hikâyelerinde değişmez konu kadın ve kadınlık durumu ile öznel varoluşunu inşa ve koruma çabasıdır. Ancak, *19 Numaralı Oda*'da olduğu gibi, kimi zaman bu varoluşsal bütünlüğü inşa ya da koruma mücadelesi başarısızlıkla sonuçlanır ve kahramanları intiharın acılı dünyasıyla tanışır. Onun kadın figürü, örneğin V. Woolf'un kadın figürü gibi seçkin değil, sıradan, orta sınıfta karşılaşılan geniş yelpazedeki kadının günlük yaşantısıdır. Bunlar, boşanmış kadının maddi problemleri, meslek hayatına girişte

karşılaştıkları zorluklar, ebeveyn sorumluluğu, aşk arzusu, yalnızlıkları ve cinsel sıkıntıları gibi evlilik hayatı ve çiftler arası ilişkilerdeki sorunlardır. Ancak, yazar *kadınlık*'a ait bu temaları işlemekle kalmaz; başka deyimle sorunsalı tanımlarken yüzeysel, yalınkat ve görünen yanıyla yetinmez. Sorunsalı besleyen ve çözümsüzlüğe sürükleyen düşünsel ve varoluşsal bileşenler üzerinde durarak sıradan bir annenin veya kadının durumunu evrensel boyuta taşıma becerisini gösterir. Böylelikle, tüm koşullanmaları içindeki bir kadın kahramanının durumu; sorgulayan ve uyanan kadının dayatılmış geleneksel role isyanı, yeni kimlik arayışı, bireysel varlık idealiyle mevcut varoluş koşulları arasındaki mücadelesi, sorgulama, kriz, uyanış gibi bireysel varlığın inşa sürecindeki vazgeçilmez bileşenler anlatısının kompleks ve derin yanını oluşturmaktadır. Yazar çoğu hikâyesinde, kadının bu türden evrensel nitelikli söylemlerine hassas bir ilgiyle eğilir ve onların çılgınlıklarına, özgürlük isteklerine büyük bir sadakatle cevap verir. Belirtmeli ki, anlatılarında savunduğu moral değer açısından Lessing'i okur nezdinde hemen her zaman haklı çıkararak ve onu, temel referanslarına rağmen, herhangi bir ekolün, popülist hareketin veya düşünsel akımın harfi harfine yılmaz savunucusu veya üyesi olmaktan çıkarıp ötesine taşıran temel estetiği ve düşünsel yöntemi tutkuyla elinden bırakmadığı "*realizmi*"dir.

Absürt Bir Varlık Alanında Yabancılaşma Sorunu

Lessing'in en uzun öykülerinden biri olan *Öteki Kadın* da çoğu öyküleri gibi savaş döneminde geçer. Eski bir İşçi Partili babası, zaman zaman eşine karşı kadınsı duruşlar sergileyen annesi ve kızları Rose basit bir evde, sıradan bir hayat yaşayan bir ailedir. Annesinin kimi zaman babasıyla yaptığı kadının statüsüyle ilgili tartışmalar dışında, Rose'un kadın hakları, bireysel varlık problemleri ve bireysel-cinsel kimlik konularında herhangi bir bilgisi veya okuması yoktur. Belki de annesi bir trafik kazasında ölmeseydi planlandığı gibi Rose üç yıllık nişanlısı George'la evlenecek, annesinin yaşadığı hayata benzer şekilde yaşayacak ve şimdi nasıl olduğunu kendisinin de anlayamadığı cinsel ve bireysel kimlikle ilgili soru ve sorunları yaşamayacaktı. Annesinin ölümü üzerine, babasına bakacak kimsesi olmadığı gerekçesiyle George'la evlenmekten vazgeçer. Bir müddet sonra George bir başka kadınla evlenir ve Gill adında bir kızı olur. II. Dünya savaşı başlayınca George savaşa katılır ve ölür. Bu arada Gill'in annesi de atılan bir bomba sonucu hayatını kaybeder ve küçük çocuk büyük annesiyle büyük babasının yanında kalır. Rose ise, tasarladığı gibi babasıyla yaşar. Ancak "aptal bir bomba" Rose'u babasından ayırır. Babasını kaybettiği gibi evinin büyük bölümü de çökmüş olan Rose çaresiz bir durumda içinde yıkıntılar içindeyken yardımına Jimmie adında bir sivil savunma görevlisi gelir. Kısa sürede aralarında duygusal yakınlaşma

olur ve Rose'un birikmiş parasıyla kiralanan bir evde evlenmek vaadiyle adamla beraber yaşamaya başlar. Ancak bu vaad bir türlü gerçekleşmez. Sonunda Rose, Jimmie'nin önceden Mrs Pearson adlı bir kadınla evli olduğunu, iki çocuğu olduğunu, ondan boşandığını, başka kadınlarla ilişkisinin olduğunu, kadın düşkününü olduğunu ve sefil bir hayat yaşadığını Mrs Pearson'la buluşmasından öğrenir. Öteden beri Rose, eski nişanlısı George'un kızı Gill'i evlat edinmek istemiş, ancak yeterli maddi durumu olmadığı gerekçesiyle yetkililer tarafından isteği reddedilmişti. Biri Jimmi'nin eski karısı diğeri metresi durumunda olan bu iki kadın şimdi umulmadık bir dayanışmayla aynı evde yaşayacak ve üstelik Rose, Gill'i de istediği gibi evlatlık edinebilecektir.

Kişiler arasındaki iletişimsizlik ve kopukluk daha ilk sayfalarda annenin trafik kazasında ölümüyle başlar. Rose, George'a annesinin ölüm haberini katı, soğuk, duygusuz yazılmış bir notla iletir. Notta bir sevgi, yardım veya üzüntü kelimesi yoktur. Bu duruma şaşırarak George, Rose hakkında ilk sorgulamasını yapar. Ancak Rose'un ölüm haberine ilk tepkisi bu değildir. İlk tepkisi ilginçtir: "Neden gelecek hafta biz evlendikten sonra ölmedi de şimdi öldü. "Acımasız ve bencil düşüncesi karşısında kendi de hayrete düşer"² diyerek yazar araya girer ve okurun dikkatini bencilliğine ve kendine yabancılaşmasına çeker. Bir hafta sonra evlenecek iki nişanlı arasındaki diyalogsuzluk biraz sonra hayatları için çok önemli konularda belirsizliğe ve çözümsüzlüğe kadar varır. Rose, ağlayarak George'a kendisiyle evlenemeyeceğini söyler. Ancak, ne bunun nedenini ne de niçin ağladığını bilmemektedir. Âdeta kendi kendine yabancılaşmış, artık davranışlarına anlam vermekten çok uzaklaşmıştır: "Sesi mutsuz ama inatçıydı. Ulaşılmaz bir tavrı vardı. Kendini adamdan soyutlamış, bir engelin ardına saklanmıştı –ama hangi engelin? Adam bilmiyordu." (s.139). Oysa daha birkaç saat öncesine kadar George'la evlenecek, planladıkları gibi küçük bir dairede oturacaklardı. George onun için her şey demektir; bizatihi onun geleceğiydi. Ve bir gün sonra ise artık hiçbir şey ifade etmiyordu. Rose hep mantıklı ve tutarlı olmakla övünürdü. Hatta etrafına aklı başında, uygun çözümler sunmakla tanınırdı. Ama şimdi içinde bulunduğu durum ve kafasındaki düşünceler ona hiç de mantıklı gelmiyordu.

Annenin yaşam biçimi, babasıyla zaman zaman yaptığı kadının rolü ve statüsüyle ilgili tartışmalar ve baskın kişiliği Rose'da bilinçaltında birtakım sorgulamaların ve anlamlandırma çabalarının oluşmasına yol açmıştı. Ataerkil geleneğe uyararak o da annesi gibi birisiyle (George) evlenecek, dayatılmış rolleri en iyi şekilde oynayacak, iyi bir anne, titiz bir ev kadını

² - Doris Lessing, "Öteki Kadın," in *On Dokuz Numaralı Oda*, çev: Sinem Yazıcıoğlu, Can yay., İstanbul, 2015., s.135. Bundan sonra, öyküye ait tüm referanslar bu kaynağa aittir.

ve hep ödün veren kişi olacaktı. Ancak model rol durumundaki annenin ani bir şekilde ölmesiyle ortadan kalkması, Rose'un bastırılmış duygularını ve bilinçaltında birikmiş annesinin yaşam tarzına ait olumsuzlukları "nasıl olduğunu anlamadan" düşünmesine neden olur. Model rol artık kendisidir. Bir yandan, annesinin cinsel ve bireysel kimlikle ilgili olumlu düşüncelerini, bir yandan da tanık olduğu olumsuz kadın statüsüyle ilgili birikimlerini birleştirerek model rol konumuna geçecektir. Ama henüz bütün bunlar bilinçli bir bilgi ve eylem durumuna geçmiş değildir. Nasıl olduğunu kendisinin de anlamlandıramadığı sezgiyle gelen bir tür uyanma halidir bu. George'la evlenmekten vazgeçmesi, tuhaf davranışları, iletişimsizliği, içinde bulunduğu durumu ne kendine ne de nişanlığına açıklayamaması model rol olma yolunda kimlik ve benlik duygusunun meydana getirdiği gerilimden kaynaklanmaktadır. Yazar araya girerek bu durumu "annesini öldüğü anda her şeyi kendine uyacak şekilde değiştirmişti"(s. 143) diyerek açıklar. Babası da iki kadın (anne ve kız) arasındaki anlaşmazlıkları hatırlayarak bunun sıradan bir zevk ve hayat tarzı şeklinde basite indirgeyici bir açıklama getirerek anlamaya çalışır. Oysa, Rose'un şu an yaşadığı durum bu basit açıklamanın çok ötesindedir. Rose açısından düşündüğümüzde, yaptıkları ve düşündüklerine kendisinin de anlam verememesini hesaba kattığımızda, baskılanmış duygu ve arzuların yüzeye, açığa çıkması olarak izah edilebilir. Ancak sorunun kendisi daha derinlerde, ontolojik nedenden kaynaklanmaktadır. Ama henüz tüm bunlar, irade ve seçim sonucu olmadığı için bir sezgi veya dürtü sonucu bilinçsizce yapılmaktadır ve doğal olarak Rose *anlamlandırma* krizi yaşamaktadır.

Yazarın bu noktada araya girerek gelişen olayların 1938'de olduğunu bildirmesi ve yakında çıkacak II. Dünya savaşına işaret etmesi, şimdi annesi ölmüş ve bir nevi benlik mücadelesine girmiş Rose'un yaşadığı bu boşluğa ek olarak kendi bireysel hayatından bağımsız dış olayların insan ve toplum üzerindeki etkilerini göstermek için başvurduğu bir izah tarzı niteliğini andırıyor. Savaş koştuktan sonra ise yazar, kahramanı Rose'u sosyo-kültürel konumuna uygun olarak teklifsiz konuşmanın yavanlığında felsefi bir düşünceye daldırarak şöyle konuşturur: "Savaşın acımasızlığı, masum insanların ölmesi, savaşın gereksizliği, annesinin "aptal bir kamyon yüzünden ölmesi... Evet, hiçbir şey adil değildi; hayat çok kötüydü, korkutucu ve tehlikeliydi." (s.146). Düşüncelerini böyle dile getiren Lessing, bir yandan egzistansiyalist bir tutumla varlığı, yaşamı sorgularken, bir yandan da ölümün kol gezdiği ve kötülüğün hiç bitmediği bir dünyada Camus'nün absürt (saçma) kavramına gönderme yapar. Kötülük ve ölüm var oldukça, insanın dünya içindeki duruşu

absürt olmaktan öteye geçemez diyen Camus³ gibi, Rose da tıpkı Camus'nün aptal bir kazada hayatını kaybetmesi gibi ölümün anlamsızlığına ve savaşın kötülüğüne işaret ederek onunla aynı düzlemde buluşur. Tüm bunlar, Rose'da yaşanan varlık alanıyla ilgili sorgulamalar yapmasına, hem bireyi hem de toplumu absürt bir varoluşsal zemine yerleştirmesine neden olur. Böylelikle, Rose, yazarın ima yoluyla belirtmek istediği gibi, ikili bir kıskacın baskısı altında bir yandan anlamsızlaşan dünya ve yaşam karşısında bir benlik arayışına, kendini tanıma, anlam verme ve kaybettiği bireysel varlığını bulma çabasına girerken, bir yandan da, anlamını kaybetmiş absürt bir dünyada hangi tavrı takınacağına ya da nasıl yaşayacağına ardına düşer. Bu söylediğimize en güzel kanıt ise, üç yıl nişanlı kaldığı sevgilisi George'un başkasıyla evlenmesi ve onu karısıyla beraber gördüğü andaki tepkisidir. Basit bir imrenme hali dışında hiç bir ciddi kıskançlık ve pişmanlık duygusunu yaşamaması, hatta yeni evlilerle gayet nazik ve her türden kapristen uzak bir şekilde konuşması, verdiği kararın basit bir boşluk veya yas anının getirdiği tutarsız bir davranışın eseri olmadığını göstermektedir. Aksine, üç yıl boyunca sevgili olarak kalan, iyi geçinen ve bir hafta sonra evlenecek iki kişinin bir ölüm sonucu tüm ilişkilerini kesmeleri birbirlerini terk etmeleri ve bu kararlarda sadece Rose'un yönlendirici olması, kadının bunların çok ötesinde ciddi problemler yaşadığını ve felsefi kaynaklı bir varlık sorunuyla karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Babasının ve kendisinin savaş konusundaki düşünceleri, "her şeyin aşağı yukarı benzer şekilde devam edeceği" şeklindeki beklentileri bu ikili baskıda savaş faktörünün yalnızca uyarıcı, epifanik bir faktör olduğunu gösterir. Böylece, yazarın bu tür yerlerdeki açıklama ve yorumlarını, Rose'un yaşadığı bunalımın kaynağının daha çok düşünsel bir alt yapıya dayandığını ima etme çabası olarak görülmelidir.

Realizmle Gelen Mükâfat: Evrensellik

Girişte belirttiğimiz gibi Lessing'in en büyük tutkusu olan realizm aynı zamanda en büyük başarısı olmuştur. Yazar kahramanlarını konuştururken, sorunsal önlerine koyarken, onları mücadele alanında yansıtırken, sevinçli veya mutsuz olduklarını anlatırken, birbirlerini sevdiklerini veya nefret ettiklerini, evlendiklerini veya boşandıklarını haber verirken elden bırakmadığı en esaslı bir yol ve enstrüman olarak gerçekçiliği kullanmıştır. Bu imtiyazlı ancak, yerinde kullanılmadığı zaman da bir o kadar başarısızlık getiren gerçekçilik unsuru ele aldığımız öykünün temel niteliklerinden birini oluşturur. Rose gibi diğer kahramanlar da gerek yaşantılarında, gerek söylemlerinde ve gerekse kurdukları düşlerinde realist karakterler olarak karşımıza çıkarlar. Toplumsal konumları, bireysel gelişmişlikleri, eğitim ve kültür

³ Albert Camus, *Düşüş*, Çev: Yalçın Tura, Varlık Yay., İstanbul, 1993, s.89.

seviyeleri bakımından orta sınıf küçük bir yerleşim yerinde oturan bir ailenin bireyi olarak Rose, öznel varlık ve cinsel kimlik arayışında sosyo-kültürel seviyesiyle doğru orantılı olarak söylem ve tutumlarda bulunur. Söyleminde ne aydın bir bireyin derinliğini, ne de teorik temellendirmeye dayanmış ideolojik, sınıfsal, cinsel bir savunuculuğu görürüz. Yazarın hem kurguyu kurarken, hem de kahramanlarını konuştururken ulaştığı bu gerçekçi tutumu, satır aralarında vermek istediği mesajın inandırıcılığına büyük oranda katkı sağlar. Aksi takdirde, sıradan bir ailenin ferdi olarak Rose'un derin felsefi ve düşünsel söylemlerde bulunması ait olduğu sınıf seviyesinin çok ötesine ulaşacağından ortaya ciddi anlamda birbirine karşıt bir söylem-sınıf sonucunu doğururdu. Bu da, yalnızca söylemsel bir orantısızlığa değil, kurgusal bir başarısızlığa da meydan verirdi. Babasıyla yaptığı bir tartışmada, “Kadınlar aşağı, kadınlar yukarı. Kadınları bilmiyorum. Tek bildiğim, kendi düşündüğüm şey.” (s.144) sözleriyle kendi kültür ve bilinç dünyasının sınırlarını çizirken, aynı zamanda düşünsel anlamda kendi yerini de belirlemiş olur.

Babanın “eski tip bir işçi partili” alışkanlığından gelen söylemle eşinin ve şimdi kızının ücret şartlarını eleştirmesine, Rose'un “Ah, siyaset, hiç ilgilenmiyorum” (s.144) karşılığını vermesi aynı şekilde hem Rose'un yukarıda belirttiğimiz aydın kimliğinden uzak, sıradan insan oluşuna, hem de babanın kadını yalnızca ev işleriyle uğraşan dar bir çerçevede tutarak ataerkil aile yapısının, erkek hegemonyasının devamını isteyen bilinç ve kişilik dünyasına olan aidiyetini su yüzüne çıkarmaktadır.

Lessing'in kahramanları için öngördüğü “gerçekçi kişilik” çabası, kritik anlarda da kendini göstermekten geri durmaz. Örneğin Rose, ev temizliği yapmak, babasına yemek hazırlamak, alışveriş yapmak gibi işlerini ancak akşam altıda pastanedeki işinden çıktıktan sonra yapabilmektedir. Yazarın deyişiyle “onunki zor bir yaşamdı”(s.145). Ama, Rose inatla bunları sürdürür. Çünkü ona göre “kadınlar kendi başlarının çaresine bakabilmeliydi.” (s.145). Uyanış halindeki Rose'un inandığı ilkeler uğruna sıkıntılara katlanması, üstelik babasının tüm karşı çıkmalarına rağmen bunu sürdürmesi onun sonraki durumlarda gösterdiği tepki ve söylemleriyle uyum içindedir. Yazarın, kahramanlarının realist tutumlarına bir başka örnek de Rose'un evlilikle ilgili verdiği karar ve sonrasında gelişen olaylarla da ortaya çıkmaktadır. Onun George ile ilgili zaman zaman özlemle geçmişi düşündüğü, kısa süreli tereddüt ve pişmanlıklar yaşadığı olur. Ama bu özlem, George hakkında verdiği karardan çok, yakında karısından doğacak çocukla ilgilidir. Bu çocuk kendisinin olabilirdi. Anelik duygusunu yaşayabilirdi. Ancak Rose'un duyduklarından çıkan sonuç, böyle bir kararın kendisi için bir hata değil, yalnızca kadınsı veya anaç bir dürtüyle çocuk sahibi olma gibi doğal bir duygu

etrafında kümелendiğini görüyoruz. Ama bu kırılgan ve duygusal atmosfer onu uzun süre elinde tutamaz. Rose, yeniden verdiği kararın doğruluğuna inanır. Görüldüğü gibi, bu durumlarda bile Lessing, kahramanlarının mantıklı ve iradeli duruşunu sarsmalarına izin vermeyerek kısa süreli çelişki ve sorgulamadan sonra bildiği yolda ilerlemesini sağlamıştır.

Lessing'çi Feminizmden Doğan Öznel ve Bireysel Bütünlüğü Yakalama Çabası

Bir erkek veya kadın için benlik; rolleri, statüsü ve aidiyetlerinden oluşur. Bireyin kendisinden beklenen rolleriyle arasına mesafe koymak, aidiyetlerini önem sırasına göre düzenlemek ve hatta onları masaya yatırmak kararını alabilmektir. Sosyalleşmek adına bireysel varlığını koruyup koruyamadığı; dahası sosyalleşirken öznel bireyselliğini inşa edip edemediğine karar vermesidir.⁴ Belki de, tüm bunların da ötesinde sosyalleşmek adına “herkesleşme” tuzağına düşüp düşmediğini sorgulamasıdır. Bunlar, obje olarak kendisini ele alan, hatta birtakım krizlere neden olan ve öznel kimliği oluşturan bir bireyleşme çabasının karakteristik süreçleridir.

Lessing'in çoğu öykülerinde öznel varlık ile bireysel ve kimliksel bütünlüğünün farkına vararak ya inşa etmek, ya korumak veya yıkılmış olanı yeniden kurma çabası bir ideal olarak kahramanlarının dünyasında yerini bulur. Bu arayıştaki kahramanlarının hemen hepsi orta sınıf ve sıradan insanlardır. Onların bu tutumları çoğu kez bilinçli olmaktan çok rastlantılara, durumlara ve gelişen olaylara bağlı olarak ortaya çıkar. Örneğin, bu durum *Adam* öyküsünde kırılgan bir feminizm ve paradoksal bir varoluşçuluk, *Erkekler Arasında*'da kadın trajedisi, *Final Listesinden Eksilen Biri*'nde epifanik uyanışlar, *19 Numaralı Oda*'da trajik bir kendilik denemesi, *Şarap*'ta evrensel kadın hakları savunuculuğu, *Tanık*'ta bireysel varoluş karmaşası, *Bir Erkek ve İki Kadın*'da sıra dışı ilişkiler yumağı üzerine kurulmuştur. Altını çizmeli ki, Lessing'te öznel varlığı ve bireysel bütünlüğü inşa veya koruma süreci hemen hiçbir zaman feminizmden bağımsız olmamıştır. Onda, ikisi birbirini tamamlayan bir bütünün bileşenleri gibidir. Bir yandan öznel varoluşun parametreleri feminizmin orta yerinden geçerken, öbür yandan da feminist bir duruş daima kimlikli, öznel varlığına ulaşmış, bireysel bütünlüğünü yakalamış bir bireyleşme sürecine muhtaçtır. Hikâyelerindeki bu iç içe geçmişlik, Elliot'ın kullandığı “nesnel bağlaşımlar” kavramıyla benzer bir ilişki içindedir. Yazara göre, ister öznel bütünlük, ister tutarlı feminizm olsun her ikisinin de temelinde yatan başat unsur öznel varlığının ve bütünlüğünün farkına varmış bir düşünsel ve psikolojik referans çerçevesidir. Öznel varlığını tamamlayamamış bir birey feminist olamayacağı gibi,

⁴ - François de Singly, *Des manières de penser le Je en sociologie* », in Kostani Ben Mohamed, Philippe Corcuff (eds.), “Penser la sociologie comme science et comme engagement social”, Université Moulay Ismaïl, série Actes de Colloque, Meknès, 2014, p.32.

cinsel kimlik bağına duyarsız bir kişi de aynı şekilde bireyselliğini yakalayamamış kişidir.

Öte yandan, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Lessing'in kurmaya çalıştığı varoluşsal bütünlük ile feminizm kavramları tarihsel süreçte kurulmuş olan teorik varoluşçuluk ve feminizmin referanslarıyla tam anlamıyla bağdaşmaz. Bunun yegane nedeni ise realist kaygılarla basit, sıradan kişilerini kompleks felsefi tartışmaların dışında tutma isteğidir. Böylece kahramanları, varoluşsal kimlik arayışında bunalım ve kriz durumlarına uğradıkları anlarda bile durumun varoluşsal derinliğinin farkında değillerdir. Bir sezgi, bir içsel tepki, farkına varamadığı bir uyanış şeklinde olur. Aynı biçimde, feminist tutumlarında da popülist nitelikli bir modaya uyma özentisinden uzak, bir içsel sesin, bir cinsel kimliğe bağlı mağduriyetin dürtüleriyle hareket ederler. Kimi öykülerinde gördüğümüz intihar, umutsuzluk, pesimizm, kriz halleri ise olağan koşullarda çıkmaza girmiş insanın tepkileridir. Bu çerçevede, bu kavramları kullandığımızda “Lessingvari, Lessingçi” ifadeleri, yazarın kendine özgü bir yaklaşım ve konumlanmasına atıf niteliklidir.

Öykünün bir yerinde Rose, varoluşçuların kendi özünü oluşturma adına yaptıkları seçim ve tercih anındaki sıkıntılarını yaşar. George'u, bağımsızlığını elde etme ve babasını yalnız bırakmama kaygılarıyla reddetmişti. Şimdi aradan yıllar geçmiş ve Rose ilerleyen yaşı ve savaşın olumsuzlukları karşısında çelişkili bir kendini sorgulama sürecine girer. Varoluşçular gibi, George ile ilgili seçimi belli aralıklarla kendini sorgulamasına neden olur. Başka konularda olduğu gibi burada da yazarın tutumu gerçekçi bir zemin üzerine oturur: Rose, seçimiyle ilgili derin felsefi sorgulamalar yapmak yerine, sıradan bir insanın karşıt duygularının çarpışması şeklinde kendi kendini muhakeme eder. Lessing'e özgü tutum tam da burada inceden inceye kendini gösterir. Rose'un görünüşte yalnız kalacak babasına bakmak ile nişanlısı George'la evlenmek arasında seçim yapmak zorunda kalmışsa da, aslında asıl seçiminin egemen erkek dünyasının kadına dayattığı geleneksel “*kadın rolü*” ile varoluşsal bütünlüğünü elde etme becerisini göstermek arasındadır. Çünkü ne George'u kaybettiği için üzüntü duyar, ne de babasına baktığı için gururlu evlat duygusunu yaşar. Oysa geleneksel model rol ondan aksi yönde bir tutum beklerdi. Hatta ilerde babasını kaybettiğinde, uğruna kendini harcadığı varlığın yok olup gitmesine üzülmekten çok, tıpkı annesinin ölümü gibi babasının ölümünün de “*aptalca bir bomba*” (s.158) yüzünden oluşuna hayıflanarak anlamdan yoksun absürt bir varlık alanının kendi *trajik durumu* oluşuna işaret eder. Ancak parçadan bütüne veya basit anlatımdan karmaşığa doğru bir metotla yazar, Rose'un bu basit eyleminin aralığından bize egzistansiyalistlerin sorumluluk ve zorunluluklar karşısında bireyin yaptığı

seçim sonucunu kendi içindeki muhasebesiyle karşılaştırır. Muhasebe ve muhakeme sonucu ulaşılan “*bulantı*” bireyin giderek özünden uzaklaşmasına ve sonuçta “*kendine yabancılaşma*”sına götürür. Yazar, Rose aracılığıyla bu “*varoluşsal tutumu*” onun içinden geldiği gibi basit ve sıradan tavır ve söylemleriyle aktarmaya çalışır. Ancak, bu döngüyü her aşamasıyla Rose’un kişiliğinde bulmak güçtür. En azından Rose, bulantı durumunu yaşamaz ve varoluşsal krizi sıradan bir insanın algı ve duyuşuyla geçirir. Başka deyimle, egzistansiyalistleri derinden sarsan “*varoluşsal krizi*” hafif sıyrıklarla atlatır. Yalnızca çelişki, sorgulama, pişmanlık gibi genel tepkiler verir. Nitekim öykünün sonunda tüm düş kırıklıklarına ve ihanetlere rağmen, ideallerini gerçekleştirme yolunda ciddi mesafe kaydetmiş ve evlat edindiği Gill, bir sembol olarak yetişecek yeni neslin model rolüne dönüşmüştür.

Yazarın ölüm olgusuna (tanıdıkları ve tanımadıklarıyla) karşı tepkisi farklı bir anlamlandırma düzleminde yer almaktadır. Normal ölüm, yatakta, hastalıkla gelen ölümle sıra dışı, başkasının (erkek dünyasının) eliyle, bombayla, savaşla gelen ölümü birbirinden ayırır. Bu tür ölümü “*aptal*” ve “*akıldışı*” sıfatlarla tanımlayan Rose, imgeleminde ölüm kelimesinin çağrıştırdığı bütün anlamları adeta zihninden temizlemek çabasıdadır. Bu ölüm türü onun tasvip edemeyeceği bir şeydir. Tüm bunlar bize her defasında bir trafik kazasında hayatını kaybeden Camus’nün o ünlü cevabını hatırlatır. Camus daha önce en absürt ölüm şeklinin ne olduğu sorulduğunda, araba kazasında ölmeyi bunlardan biri olarak nitelendirmişti. Rose’un sıklıkla bu türden doğal olmayan, yani öldürme diye nitelediği ölüm şeklini gündeme getirmesi Camus’nün absürt ölüm anlayışını akla getiriyor. Buna karşın, Rose’un çıkan savaşın erkekler yüzünden olduğunu, onların çıkardığını sıkça söyleyip kendisini bundan uzak ve sorumsuz tutması, Sartre’ın sergilediği egzistansiyel tutuma aykırı düşmektedir. Çünkü Sartre, insan varoluşallığını özgürlükle eşit gördüğünden, ortaya çıkabilecek herhangi bir olumsuzluğa da hiçbir mazeret bulmaz. Dış kaynaklı bir zorlamanın özgürlük üzerinde hiçbir etkisi olamaz. Savaştan insanın sorumlu olduğunu ileri süren Sartre, “*insan-gerçekliğinin özelliği, hiçbir mazeretinin olmamasıdır. Şu halde bana bu savaşı üstlenmekten başkaca bir şey kalmamaktadır*”⁵ demektedir. Bu durumda Lessing’in tavrını nasıl değerlendirmeli sorusu akla gelmektedir. Öyle görünüyor ki, yazar çoğu yerde yaptığı gibi, varoluşçu teoriye ters düşmek pahasına da olsa realizmi önceleyerek bu durumu sıradan bir kadının duyumsaması şeklinde verme yoluna gitmiştir. Bu tutum, Rose’un sosyo-kültürel kimliği açısından daha tutarlı görünmektedir.

⁵ - Jean-Paul Sartre Varlık ve Hiçlik / Fenomenolojik Ontoloji Denemesi, İthaki yay., Tercüme: Turhan Ilgaz - Gaye Çankaya Eksen, 2009, s.689

Öte yandan, Rose'un Camus'ye benzer biçimde ölümün en absürt ve anlamsız biçimine karşı duyduğu tiksinti, adeta 20. yüzyıl insanının içine düştüğü çelişkili ve trajik durumunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Sevdiklerinin absürt ölümü kendi deyimiyle "öldürülmesi" olayına şimdi kendisi de bir silah fabrikasında çalışarak başkalarının bu türden ölümüne veya "öldürülmesine" yardım etmektedir. Yazarın bu ince göndermesi Rose'un kişiliğinde modern çağ insanının içine düştüğü bir yandan çelişki ve çaresizliğine, bir yandan da ikiyüzlülüğüne vurgu yapar. İster çelişki, ister ikiyüzlülük olsun, Lessing 20. yüzyıl insanının bu durumunu onun trajik durumu olarak görür. Bu, bir bakıma, modern çağda yaşanan büyük felaketlerin veya Sartre'in deyimiyle *insanlık durumunun* müsebbibi olarak büyük kurtarıcı ve yeryüzü cennetini getireceğini iddia eden moderniteyi hedef gösterir. Bu tür yerlerde yazarın tavrı, derin felsefi tartışmalara veya önerme ve gösterimlere girmeden kahramanının sosyo-kültürel seviyesine de uygun biçimde sıradan insanın söz ve tepkilerini dile getirmek şeklinde olur.

Öykünün ilerleyen sayfalarında Rose'da bir takım geçici değişimlerin yaşandığına tanık oluruz. Şimdiye kadar mücadeleci kişiliği, bireysel varlığını ve bütünlüğünü yakalama azmi ve sahici feminist düşünceleri ve bu uğrunda yaptığı tüm eylemleriyle iradeli ve kararlı bir kişilik olarak karşımıza çıkan Rose, sonlara doğru çaresiz, yalnız ve ideallerinden uzaklaşmış bir haldedir. Kahramanın çelişkili, tutarsız ve anlamsızlaşan bu geçici tavrıyla, öyle görünüyor ki yazar, 20. yüzyıl insanının bunalımlı, sıkıntılı ve gittikçe değersizleşen varlığını onun kişiliğinde sembolize etme düşüncesindedir. II. Dünya Savaşı Avrupa'da genel bir karamsarlık ve korku atmosferi yaratmıştı. Savaşın birey ve toplum üzerindeki olumsuz baskısı, yaşamın, dünyanın, varoluşun giderek anlamdan uzaklaşması, modern insanın çözümsüz arayışları ve içine düştüğü kriz hali, bireysel ve toplumsal düzendeki kaos, ahlaki değerlerin ve insani sistemlerin çökmesi gibi olumsuzluklar bu çağ insanında durmadan varoluşsal huzursuzluk ve buhran şeklinde karşılığını buluyordu. Yine 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan edebi, sanatsal, felsefi hareket ve akımın çoğunun protest, öfkeli, isyancı, anarşist bir kimlikle görünmesi, modern çağın sözünü ettiğimiz bu etkileri sonucudur. Öte yandan, bu tür sahneler daima postmodern bir uyanışı aklımıza getirirken yazarın tavrındaki ironi dikkatlerden kaçmayacak kadar belirgindir. Yazar, varoluşsal gerçekliği bir yandan realist bir tutumla olanca rahatsız ediciliğiyle verirken, bir yandan da çözümsüzlük karşısında söylem ve eylemin yetersizliği sonucu "trajik olanı" "ironik olanla" vermenin yolunu seçer. Değerler çatışması yaşayan Rose, ideal fikirleriyle mevcut durum arasındaki gerilimin yoğun baskısı karşısında adeta kendi kendini kandırmanın yoluna girerek duyarsız bir tavır takınır. Absürt varlık alanının karşı konulmaz akıntısına bırakır kendini. "Biz

öldürülsek bile bu önemli olmaz. Bundan sonraki herhangi bir şeyin nasıl şimdiki kadar iyi olabileceğini anlamıyorum” (s.180) diyerek çaresizliğin ve pesimizmin baskısına boyun eğer. Ancak bu geçici durum öykünün sonlarında kaybolur ve Rose’u ilk zamanlarındaki tutarlı ve iradeli yapısıyla görürüz.

Sonuç

Öykünün son sahnelerine yaklaştıkça Lessingçi feminizm diye nitelendirdiğimiz “*sahici kadın hakları savunuculuğu*” temasının “*varoluşsal bütünlük*” temasıyla beraber metne egemen olmaya başladığını görüyoruz. Acı deneyimleri, verdiği bedeller ve yaşadığı kayıplar sonunda Rose’un, bu öykünün de üzerine kurulu olduğu bu iki temadan kaynaklanan sorunları çözme umuduna ulaşmıştır. En azından, karşıya karşıya kaldığı sorunlarla el yordamıyla değil, bilinçli bir birey olarak mücadele edecektir. Bu da, öykünün bir bakıma yazarın hedeflediği amacına ulaştığı sonucunu ortaya koyar. Rose, adeta kahramanın sonsuz yolculuğu gibi hikayenin sonunda bir bireyleşme sürecinin (selfbuilding) kapılarını aralamış gözükmektedir. “Jill benim olacak, bu önemli bir şey. Büyüdüğünde de belki savaşlar, bombalar ve böyle şeyler olmayacak, insanlar da aptalca davranmayacak.”(s.209) diyerek umut verici ve mutlu günlerin kadınlarla geleceğine olan inancını belirtir. Onun gibi diğer kadınlar da Jill’eri eğitip büyüteceklerdir. Jill’erin elleriyle şekillenecek dünyada savaşlar ve aptalca ölümler olmayacak. Bu küçük çocuk, gelecek neslin bir sembolü olarak “model rol” konumuna gelir. Bilinç seviyesi ve varoluşsal koşulları nedeniyle prematüre bir savaşı gibi duran Rose’un gerçekleştiremediği model rol, Jill’erin kişiliklerinde temsil edilecektir.

Kaynakça

- Camus, A. (1993). *Düşüş*, Çev: Yalçın Tura, İstanbul, Varlık Yay.
- Cruickshank, J. (1965). *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, Çev: Rasih Güran, İstanbul, de Yayınevi.
- Gündoğan, A. Osman, (1995). *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, İstanbul, Birey Yayıncılık.
- Lessing, D. (2015). “Bir Erkek ve İki Kadın” in *On Dokuz Numaralı Oda*, Çev: Sinem Yazıcıoğlu, İstanbul, Can yay.
- Lessing, D. (2015). “Erkekler Arasında,” in *On Dokuz Numaralı Oda*, çev: Sinem Yazıcıoğlu, İstanbul, Can yay.
- Lessing, D. (2015). “Final Listesinden Eksilen Biri” in *On Dokuz Numaralı Oda*, çev: Sinem Yazıcıoğlu, İstanbul, Can yay.
- Lessing, D. (2015). “On Dokuz Numaralı Oda” in *On Dokuz Numaralı Oda*, çev: Sinem Yazıcıoğlu, İstanbul, Can yay.
- Lessing, D. (2015). “Öteki Kadın,” in *On Dokuz Numaralı Oda*, çev: Sinem Yazıcıoğlu, İstanbul, Can yay.
- Lessing, D. (2015). “Şarap” in *On Dokuz Numaralı Oda*, çev: Sinem Yazıcıoğlu, İstanbul, Can yay.
- Lessing, D. (2015). “Tanık” in *On Dokuz Numaralı Oda*, çev: Sinem Yazıcıoğlu, İstanbul, Can yay.
- Sartre, J. Paul, (1972). *La Nausée*, Paris, Gallimard,
- Sartre, J. Paul, (2016). *Bulantı*, Çev: Selahattin Hilav, İstanbul, Can Yay.
- Sartre, J. Paul, (2009). *Varlık ve Hiçlik - Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, İstanbul, İthaki Yay., Tercüme: Turhan Ilgaz - Gaye Çankaya Eksen.
- Singly, F. de, (2014). *Des Manières de Penser le «Je» En Sociologie*, in Kostani Ben Mohamed, Paris, Philippe Corcuff (eds.), “Penser la sociologie comme science et comme engagement social”, Université Moulay Ismaïl, série Actes de Colloque, Meknès.